

204 Upcycle hout: De Zwarte Hond,
Midwerk

Voor de transformatie van het Herta Mohr gebouw in Leiden, heeft De Zwarte Hond materialen gebruikt die geopst werden uit het gesloopte middendeel van het gebouw. Zo zijn de oude redwood-plafonddelen omgevormd tot wandafwerking in het atrium. In samenwerking met sociale werkplaats Midwerk in Sappemeer zijn deze latten zorgvuldig bewerkt, ontdaan van spijkers en gefreesd. Het specifieke patroon van de latten maakte het mogelijk om alles prefab te produceren en te monteren. Daardoor bleef er zo min mogelijk restmateriaal over. ■

Foto: Eva Bloem

205 What We Can Do

Richelle de Jong

■ Iaren geleden kreeg ik van een vriend een prachtig cadeau uit het bezit van zijn vader die kunstschilder was: een tijdschrift van 33 bij 33 centimeter, prachtig op Japanse wijze ingebonden met raffia. Op de omslag een boom met grote bloemen, stralend. Dit nummer van *Wendingen* uit 1924 werd gewijd aan de toen pas op 35-jarige leeftijd gestorven Michel de Klerk. Het maakte indruk: de reisschetsen en studies in deze uitgave, het verhaal van zijn talent en ontwikkeling, zijn nalatenschap, maar vooral ook de maatschappelijke idealen en omwenteling die hij voorstond—en realiseerde, zoals in zijn volkswoningbouwcomplex, annex arbeiderspaleis Het Schip. De stralende boom op de cover van dit exemplaar van *Wendingen*, een lithografie van Louise (Lous) Beyerman, is veelzeggend.

Wendingen

①

■ Drie maanden na het verschijnen van het kunsttijdschrift *De Stijl* in 1917, begon het Amsterdamse kunstgenootschap Architectura et Amicitia met de publicatie van *Wendingen*. De naam *Wendingen* duidt op de diverse omwentelingen die de architecten en kunstenaars van de Amsterdamse School voor ogen hadden, zoals die in de huisvesting van arbeiders in die tijd. *Wendingen* was het platform van architecten en kunstenaars om elkaar te inspireren, ideeën te ontwikkelen en voor het voeren van discussies. 'Wendingen werd een forum voor eigentijdse kwesties in vele verschillende kunstsectoren', aldus Alston W. Purvis in het overzichtboek *Wendingen 1918-1932*.

Deze editie van *Forum*, bijna 110 jaar na de omschreven uitgave van haar voorloper, heeft als thema CO₂. De klimaat- en CO₂-crisis is een 'eigentijdse kwestie' van onze tijd, zou je kunnen zeggen, een crisis waarop we ook in ons vakgebied noodzakelijke antwoorden aan het formuleren zijn. De bouw is een van de sectoren die een flinke voetprint heeft als het gaat om CO₂-uitstoot, in de materialen die van de aarde worden 'genomen', in de productieprocessen, in het bouwen zelf, in de sloop ervan.

● *Wendingen*, serie E no. 2, 1924. Reisschetsen en studies Michel de Klerk, lithografie omslag Louise Beyerman

■ Het woord 'revolutie' is afgeleid van het Latijnse 'revolvere', wat terugdraaien, terugrollen of omwentelen betekent. Letterlijk betekent revolutie dus een (plotselinge) ommekeer of omwenteling. De industriële revolutie zorgde binnen relatief korte tijd voor enorme omwentelingen: industrialisatie en massaproductie zorgde onder meer voor een overgang van ambacht naar prefabricage, voor de groei van steden, voor een grote verandering van sociale verhoudingen, en voor toename van gebruik van fossiele brandstoffen en grondstoffen, én daarmee gepaard gaande uitstoot van CO₂. De industriële revolutie is eigenlijk vervorden tot een evolutie naar een economisch systeem waaronder de aarde steeds verder wordt uitgeput.

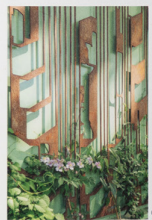
Het dringt tot ons door dat een revolutie nodig is om de klimaatcrisis te bezweren, en dat we een duurzame toekomst sneller dichterbij kunnen brengen door samen te werken, te leren van elkaar, onze opgedane kennis te delen. We kunnen alleen dan de omwenteling in de goede richting bewerkstelligen, als we de economische *drive* die zich zo diep in ons heeft geworteld, inzetten om dat wat economie eigenlijk betekent, "het beheren van beperkte middelen om behoeften te bevredigen", ook dicht gaan doen. Een goed beheer is in feite een circulair beheer, zodat er altijd voldoende overblijft voor volgende generaties.

Inspireren

■ "What Can We Do?" zou, met een iets andere volgorde, ons motto kunnen zijn: "What We Can Do". Wat we kunnen doen is laten zien wat wij kunnen bijdragen, al is het maar een klein steentje of een druppel op een gloeiende plaat. Dat wat binnen je bereik ligt verder zien te brengen: opdrachtgevers en alle samenwerkingspartners zien mee te nemen in de noodzaak van verandering. Het lukt niet altijd, het lukt niet altijd helemaal en soms maar een beetje. Maar innovatie, verandering, revolutie begint bij de wil en de neus de goede kant op hebben, soms tegen alle stromen in. Het is inspirerend om te zien welke nieuwe mogelijkheden zich aandienen als je met een andere blik kijkt.

Zo bouwen de Spaanse architecten Peris+Torral Architects niet alleen met biobased materialen, ze streven ook naar het minimaliseren van het materiaalgebruik. Ze zetten hun kennis van krachtwerving, bouw fysica en innovatief denken in om materiaalgebruik te beperken, en tegelijkertijd comfortabele en flexibele gebouwen te

● Rise Rooms Ibiza, Peris+Torral Architects, foto José Hevelink
● Tijdelijke Transmissie Museumtransitje Amsterdam, Bureau/antig, foto Loes van Duynen

208 realiseren. Dat resulteert in fantastische modulaire, flexibele (sociale) voorgebouwen uit hout, waarin het leven van de bewoners niet is voorgeprogrammeerd in standaardplattegronden, maar in plattegronden die bewoners naar hun eigen inzichten en behoeftes gestalte kunnen geven. Ook maken ze woningen uit geperste leemstenen, met flinterdun pleisterswerk om de voegen akoestisch te dichten, tegelijkertijd gebruikmakend van de accumulatie en hygroscopie van het leem. ❶ En met een prachtige tactiliteit.

Het Rotterdamse Superuse Studios start bij het materiaal dat er al is. Al dertig jaar houden deze architecten zich bezig met het omvormen van de lineaire naar een circulaire economie, met materiaalgedreven ontwerp. Materialen worden op nieuwe, verfrissende, onverwachte en krachtige manieren ingezet. Wat is het vrolijkmakend om na te denken over hoe je materialen of producten die al een of meerdere levens hebben gehad, of materiaal dat resteert uit een productieproces ook kunt gebruiken. Zoals de zogeheten 'contourplaten', waarvan je het bestaan niet kent, die resteren uit de metaalindustrie. Ze komen tevoorschijn in de prachtige tijdelijke tramremise ❷ ontworpen door BureauVanEig in samenwerking met Superuse Studios. Of het voorbeeld van het Grondstoffestation van Superuse Studios ❸ in de Rotterdamse Afrikaanderwijk dat samen met de wijk werkt aan een sociale en duurzame circulaire wijk economie. Het demontabele gebouw bestaat volledig uit hergebruikte materialen en producten, waaronder hergebruikte IBC-tanks die het zijn kloek karakter geven.

Een nieuwe esthetiek

❶ De noodzakelijke omwenteling naar een nieuwe, circulaire manier van bouwen met hergebruikte en biobased materialen laat een geheel nieuwe esthetiek zien. De zachtheid van natuurlijke materialen, de tactiliteit van materialen in hun natuurlijke verschijningsvorm, het patina van gebruik, het levert unieke gebouwen op uit wat er aan materiaal te vinden is; ontwerpen die nooit waren ontstaan met onze huidige 'traditionele' bouwmethoden. De omwenteling naar CO₂-neutraal ontwerpen is tegelijk een verrijking naar een nieuwe uniciteit en karakter van onze gebouwde omgeving. Dat levert een bijzondere schoonheid op die het gezicht en hopelijk de voorbode is van een omwenteling naar een even zo mooie, duurzame en circulaire toekomst: dichter bij de natuur, en blijvend genoeg voor iedereen. ■

❶ Grondstoffestation Rotterdam: Superuse Studios, foto's Frank Harwerijk